
РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ІСТОРИОГРАФІЇ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА, СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН, ЗАГАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

УДК 94(477.41)(092)

**Віктор Ткаченко
(Київ),
Олександр Горбовий
(Переяслав-Хмельницький)**

«ІСТОРІЯ СЕЛА АНДРУШІ (СТИСЛИЙ, КОРОТКИЙ НАРИС)» (з рукописної спадщини Дмитра Косарика – письменника та літературознавця)

Публікація нарису Дмитра Косарика (літ. псевд. Коваленка Дмитра Михайловича) «Історія села Андруші (стислий, короткий нарис)» із Архівних наукових фондів рукописів та фоооаписів ІМФЕ ім. М.Т. Рильського – це історія села на Переяславицині, якого вже немає на карті України. Мова йде про одне із сіл Переяслав-Хмельницького району Київської області, яке разом із селами В'юнища, Циблі, Григорівка, Комарівка, Монастирище, Трахтемирів та іншими було затоплене під час створення Канівського водосховища. Український письменник, літературознавець та науковець Дмитро Михайлович Косарик (1904-1992) своєю працею увіковічнив це село, адже сьогодні дослідити історію та традиційну культуру цього населеного пункту вже не можливо. Нами подається короткий нарис, а розширений, який також зберігається в АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, потребує ще свого опрацювання.

Ключові слова: Д. Косарик, Т. Шевченко, Андруші, нарис, затоплення.

Цього року відзначається 200-річчя від дня народження видатного українського поета Тараса Григоровича Шевченка. У знак вшанування його пам'яті автори хотіли б оприлюднити короткі історико-етнографічні відомості про колишнє село Андруші Переяслав-Хмельницького району Київської області, адже воно було одним із місць, де митець побував особисто та набирився натхнення для своєї творчості. Зокрема, він писав: «Мені тепер здається, що й раю кращого на тім світі не буде, як тії Андруші» [28, с. 78]. До того ж, на сьогодні воно затоплене водами Канівського водосховища, а тому існує великий ризик його повного забуття (не згадується, навіть, у фундаментальній книзі «Історія міст і сіл УРСР. Київська обл.» [19]).

Стаття складається із п'яти блоків. Перший – це біографія Дмитра Косарика. Другий – опис зв'язку Т. Г. Шевченка з Андрушами. Третій – історико-етнографічний нарис Дмитра Косарика «Історія села Андруші» (охоплює період від найдавніших часів до 1959 р.). Четвертий – уточнення та доповнення окремих аспектів із минулого с. Андруші на основі доробків інших дослідників. П'ятий – уривки спогадів переселенців із затопленого села.

Питання, пов'язані з історією с. Андруші, вивчали такі дослідники як С. М. Зубер [16; 17; 18], О. В. Колибенко [20], В. Мельник [21], Л. М. Набок [22], М. І. Сікорський [25], В. Яцюк [30].

Перший блок

Необхідно зазначити, що Д. Косарик не тільки побував у цьому селі з експедиційними відрядженнями, а й проживав певний час, спілкуючись із місцевими мешканцями. За

спогадами андрушівчан, квартирувався він у Доброскока Івана Савича, спостерігав за життям селян, відвідував весілля з метою фіксації обрядів, записував спогади старожилів. Кагарлицька Галина Федорівна – колишній бібліотекар, людина, яка допомагала науковцю оформляти матеріали (про що є свідчення у кінці нарису), згадує, що Дмитро Михайлович любив дивитися, як вони з матір'ю молотять ціпами жито. Помічником у написанні, крім Г.Ф. Кагарлицької, був учень місцевої школи Петро Македон [16].

Про велику любов науковця і письменника до Кобзаря та його творчості свідчать слова В.П. Мельник (уродженки с. Андруші): «Він дуже любив та замилювався тими дітьми, що цитували поезію Шевченка. Так, Козорізу Миколі за це, навіть, посприяв у влаштуванні його в столиці, допомігши зі вступом на навчання» [16]. Окрім того, у складі інших експедицій Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології Д. Косарик здійснював поїздки і в села, що підлягали затопленню під час будівництва Кременчуцької ГЕС у Полтавській області.

Біографічні відомості про Дмитра Михайловича Косарика (1904-1992) – українського письменника, літературознавця, кандидата філологічних наук з 1945 р., члена Спілки письменників України засвідчують, що народився він у селянській родині в с. Фидрівці (тепер – с. Федорівка Глобинського р-ну, Полтавської обл.). У 1918 р. закінчив початкову школу і чотири роки працював у Фидрівському волосному ревкомі, а потім – у волосному виконкомі. Згодом навчався у Мерчанській агрошколі, а у 1923–1926 рр. – на Вищих педагогічних курсах ім. Г.С. Сковороди у Харкові. Належав до літературної організації «Плуг». Тут, у Харкові, у 1923 р. в газеті «Селянська правда» він надрукував перший вірш «Комунари на жнивях». Після закінчення педагогічних курсів у 1926 р. працював у Рокитнянській садово-городній профшколі. З 1929 р. Дмитро Косарик служив у Червоній Армії, був секретарем Київського літературного об'єднання Червоної Армії і Флоту (ЛОЧАФ). Екстерном навчався в Київському інституті народної освіти. З 1931 р. працював у редакції газети «Червона Армія», одночасно вчився в аспірантурі при кафедрі літератури Харківського державного університету, яку закінчив навесні 1934 р. У довоєнний період і в післявоєнні роки працював в Академії наук УРСР, у 1938–1952 рр. – старшим науковим працівником в Інституті літератури ім. Тараса Шевченка, у 1955–1963 рр. – в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології. Під час Другої світової війни був на фронті як військовий кореспондент [27, с. 272; 24].

Д. М. Косарик є автором прозових творів про революційні події 1905 р. («Пожари», 1937 р.), перетворення на селі («Партизанський колодязь», 1932 р.), ліричних повістей «Син-кокос», «Добром зігрите серце», про життя відомих поетів, письменників на Україні – О. Пушкіна (1937 р.), О. Кобилянської (1959 р.), Т. Шевченка (1961 р.), М. Горького, грузина Д. Гурамішвілі, що свідчить також, що він займався дослідженням українсько-російських та українсько-грузинських творчих зв'язків діячів культури. З-під пера письменника вийшло 20 творів. Більшість його робіт виходили великими тиражами, серед яких і робота «Шевченківські місця на Україні» (К, 1956., 15 тис. пр.). Окрім цієї він опублікував ще низку праць про Т. Шевченка, в яких розкрив хронологічну послідовність його подорожей Україною, уточнив низку дат і фактів спілкування українського поета з російськими революціонерами-демократами [26, с. 11]. Про його творчість писали Н. Рибак, П. Приходько, О. Килимник, М. Рильський та ін.

Що зумовило зацікавленість Д. Косарика саме селом Андруші, – нам не відомо. Та навряд чи це було пов'язано саме із затопленням села, більш вірогідною видається думка про те, що це було пов'язано з відзначенням у 1959 р. 100-річчя останнього приїзду Тараса Шевченка на Україну та майбутнім 100-річчям з дня його смерті у 1961 р. Побіжно це підтверджується в одному з абзаців цієї роботи, де вказано, що у 1957–1959 рр. у цьому селі побували М. Рильський, В. Касьян, К. Гуслистий, І. Козловський та ін. [1, арк. 23 зв.].

Зібраний матеріал дав можливість Д. Косарику підготувати короткий (текст наведено далі) та розширений варіанти нарису (який ще потребує свого опрацювання та публікації) про село Андруші. Підготувавши до друку частину монографії про історію села в дореволюційний

час, він занотував: «здав начальству та академічним пацюкам на вічне читання, бо мало віри про надрукування його в академії» [10; 16]. І, дійсно, обидві роботи так і не побачили світ.

Другий блок

Знайомство ж Т. Шевченка з давніми козацькими селами Андруші, В'юнища, Козинці, Трахтемирів і Монастирок відбулося ще у далекому 1845 р., коли він, будучи співробітником Київської археографічної комісії, створеної в 1843 р. для виявлення, опрацювання і публікації історичних документів і старожитностей, збирання відомостей і фіксації пам'яток старовини, а також здійснення археологічних розкопок, приїхав у Переяслав. Тут він зупинився у свого друга, лікаря А.Й. Козачковського. Виконуючи завдання археографічної комісії, Тарас Шевченко замалював архітектурні пам'ятки Переяслава, описав його дитинець, кургани та вали навколо нього, звернув увагу на мистецькі та сакральні речі: чаші, хрести, Євангелії, що перебували у церквах міста та в бібліотеці колишнього колегіуму (зокрема, описав і відоме Пересопницьке Євангеліє 1556 року, подароване гетьманом І. Мазепою Переяславському Вознесенському кафедральному собору в 1701 р.) [21, с. 215]. У його малярській спадщині цього періоду відображено переяславські наддніпрянські села Андруші та В'юнища. В альбомі Т. Шевченка на одному малюнку зображено андрушівську дерев'яну церкву 1768 р. із сільським краєвидом, а на другому – хату. Ось як про цю хату згадує колишній мешканець цього села В.А. Чубук-Подольський. «Наприкінці хочеться сказати де що і про другий малюнок Шевченка «Андруші», де змальовано хату. Це стара попівська хата, що на схематичному плані показана на старій частині села Андрушів «Староселиці» (№ 5). Вона змальована од берега. Прибудова по середині це – комірчина, темна без вікон; входить до неї можна було тільки з хати. В середині хата була не мазана. Стіни її були зроблені з добре виструганого соснового дерева, і тільки мились водою, як треба було. Вхід хата мала два. Чистий – з ганку такого ж розміру й виду як і комірчина, тільки замість зовнішньої стіни на боках спереду стояли парні колони, здвоені внизу. З ганку входили до сіней, де стояла «кабиця» рід каміна схоже з селянським «бовдуром» (куди виходить дим з печі). З сіней ліворуч було дві чистих кімнати, а перед комірчиною і третя вузенька, з одним вікном.

До кухні вів ще ход знадвору, через пристроєні невеличкі сінці. Ця частина хати мала долівку, а та чиста – підлогу з широченних соснових солених дощок. Кухня мала велику піч, яка своїм устям «комином» виходила сюда, а вся вона містилась у спальні. В кухні між піччю і стіною був невеличкий полик, а над ним теж невеличкі нари (на консолях).

В цій хаті пройшло моє дитинство. Тут жили мої батьки аж до 1909-1910 років і тому все це збереглось у моїй пам'яті дуже добре. За часів Шевченка тут жив ще з 1824 року священник села Андрушів протоієрей Никита Михновський. Хата була обсажена акаціями і грушами з невеличкими плодами, але дуже ароматичними й смачними. До хати прилягав великий город, що виходив у берег, звідкиля й малював її Шевченко. Коли частину «Староселиці» заливало водою, наша хата стояла на сухому і тільки в 1845 році вода була в хаті. Під час весняної повіді наш човен стояв у дворі і до церкви (батько мій був дяком в Андрушах (майже 50 років) та й усюди ми їздили човном [2, арк. 6, 6 зв.]. Спогади В. Чубука-Подольського про цю хату підтверджуються і словами Н.Г. Моспан [15], які подаються далі, про село Андруші. За словами дослідника шенченківської спадщини В. Яцюка: «Окрім згаданих, поименованих самим Шевченком акварелей, у його альбомі знаходяться ще кілька малюнків та замальовок, які, хоча й здогадно, також пов'язують із Переяславщиною. Це, передовсім, акварель «Хата над Дніпром» (можливо, в Андрушах) та етюд «Хата на Переяславщині»» [30, с. 201-205; 29]. Віра Мельник, яка народилась в Андрушах, вважає, що саме хату на «Староселиці» (а так називався куток, де було розміщено залишки середньовічного села) і зображено на малюнку. За переказом, у ній зупинявся поет [21, с. 216]. Відомо, що Т. Шевченко, перебуваючи на Переяславщині, намалював не тільки цілий ряд своїх малюнків у Андрушах та В'юнищах, а й написав «І мертвим, і живим», «Холодний яр», «Давидові псалми», «Минають дні, минають ночі», «Три літа», «Маленькій Мар'яні». Перепишучись зі своїм другом А. Козачковським, в

одному з листів із заслання до нього Шевченко писав: «Друже мій милостивий! Як получиш сіє нехитросне посланіє моє, то вибери хороший погодній день та повели запрягти у бричку коні, та возьми посади коло себе жіночку свою і діточок своїх невеличких, і поїдьте собі з Богом у Андруші, погуляйте собі гарненько у архієрейському гаї, та гуляючи попід дубами та вербами, згадай той день, як колись перед вечором ми з тобою в Андрушах гуляли...» [28, с. 78].

Враження поета від перебування у цих наддніпрянських селах, які потім занепали (а у ХХ ст. були затоплені Канівським водосховищем), залишилися на все життя.

Третій блок

Матеріал подано зі збереженням авторського викладу. Авторами публікації у квадратних дужках [...] наведено розшифровки скорочень Д. Косарика у його тексті та власні уточнення, цей знак <...> означає, що матеріал у даному випадку скорочено.

«ІСТОРІЯ СЕЛА АНДРУШІ (СТИСЛИЙ, КОРОТКИЙ НАРИС)

Історичні дані про походження села Андруші сягають у глибоку давнину в часи Київської Русі та Переяславського удільного князівства. Серед князів Переяславської землі в один час владарював відомий у літописах князь Андрій в цій місцевості, де тепер розташоване наше село він воював з кочовими нападниками – половцями, особливо активно проганяв їх і не допускав на територію між річкою Карань і Дніпром, бо тут очевидно були його володіння, тут відбувалися мисливські лови на дичину. Отже, від цього Переяславського князя Андрія і походить назва Андруші, яка спочатку визначала назву цієї місцевості урочища, а пізніше перейшла і на оселю скотарів та мисливців, які тут здавна жили, виловлювали рибу в дніпрових рукавах, джерелах та озерах, випасали скот на лугах і пасовиськах. З тих часів навколо села Андруші збереглися слов'янські назви багатьох урочищ: сті'ло, стіла', які визначають місце де випасали і тирлували в обідню пору наші предки свої череди скоту. Так само старослов'янськими, староруськими назвами поіменовані річище Джерело, озеро Станіслав, озеро Очеретувате.

А ще значно раніше на території Андрушів, особливо на третій Дніпровій терасі, на пісчаних дюмах-горбах тисячі років тому назад жили тут ще недосліджені археологами племена людей. Сліди їхнього життя і побуту щоденно відкривають вітри в пісчаних дюнах і ямах: череп'я та посуда роблена ще руками без гончарного круга, крем'яні ножі ще з кам'яного віку, археологічний матеріал з епохи бронзи, глечики, бронзові сережки. Рибалки в озерах на дні не раз витягали кам'яні молотки, оленячі роги. Все це матеріальні свідки про те, що на цій території жили люди декілька віків тому назад.

Крім того якраз на землях нашого села ліворуч від соши на сільському пасовиську є урочище, як[е] так і називається донині Городище, а поряд з ним урочище Острів та інші урочища на яких і досі зберігаються цеглові рештки споруд літописного, староруського міста Устьє. Це місто Устьє при впадінні річки Трубіж (Трубайло) визначено на відомій в науці географічній карті інженера Боплана, який складав цю карту для польсько-шляхетського уряду на початку 17 сторіччя. Отже, це місто з перервами проіснувало щонайменше 6 віків, бо вперше воно згадується в літописах Київської Русі.

Отже, село Андруші фактично є спадкоємець староруського міста Устьє і продовжує своє історичне існування на основі свого попередника прибережного придніпровського укріпленого містя.

Чому саме тут виникло місто Устьє?

Бо тут через Дніпро з давніх давен існував брід і переправа з правого берега Дніпра на лівий. На правому березі Дніпра біля цієї переправи з'явився город Заруб, а потім Трахтемиров, а на лівому протилежному березі спочатку з'явився город Устьє, потім біля нього заснувалась дніпровська пристань, а навколо неї виросло Старе наше село, яке й досі існує як найстародавніша частина Андрушів і називається в побуті Староселище.

Через нашу староселицю протягом багатьох віків проходив шлях, який з'єднував правобережне Київське князівство з лівобережжя[м], з Переяславським князівством, а потім пізніше правобережну Україну Київщину з лівобережною, з Переяславом і Переяславщиною.

Нові ж документальні відомості про село Андруші вичитуємо на кам'яних пам'ятниках-хрестах. Наприклад, в центрі села тепер зберігається кам'яний пам'ятник на якому зазначено 1634 рік, як рік смерті одного з жителів нашого села – запорожського козака Якіма Андрущенко померлого тут 7 травня того ж 1634 р.

Місцева Андрушівська легенда з покоління в покоління передає розповідь про те, що цей козак Яким Андрущенко був убитий монахами. Справді, село Андруші після національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького в якій андрушани брали активну участь, було передано Переяславським козацьким старшиною Полуботком у володіння Переяславському монастиреві.

Після Переяславської ради 1654 р., тобто після воз'єднання України з Росією, 1710 р. в цих краях було вперше проведено державний перепис населення. В цих переписних відомостях поряд з селами: Підсінне, Стовп'яги, Полуботкова слобідка, Городище фігурує і село Андруші, у якому уже проживає понад 40 селянських сімей. Відомості цього перепису з 1710 року уже дають письмові відомості про розвиток села Андрушів протягом усього 18 сторіччя.

В цьому сторіччі, в 1768 році жителі цього села спорудили собі на найвищому завжди сухому горбі дерев'яну церкву, яка існує і донині в селі. Цю церкву після її перебудови в 1840 р. змалював Тарас Григорович Шевченко під час свого перебування в Андрушах у серпні 1845 р. Цей малюнок, а також другий малюнок андрушівського сільського краєвиду виставлені тепер у всіх Шевченківських музеях (у Києві, Каневі, в Форті Шевченка, в селі Шевченковому), а також виставлений цей малюнок на Шевченківському стенді в андрушівському клубі.

Приїзд Т.Г. Шевченка в кріпацьке село Андруші у 1845 р. є одною з найсвітліших сторінок у минулій історії села. Про перебування поета і художника в Андрушах існують легенди і перекази які передаються з покоління в покоління уже більше ста років. Люди пам'ятають всі місця, де тут ходив великий син українського народу, де він зупинявся, де малював труд андрушан, андрушівські оселі та красу природи. Шевченко і сам полюбив це село і будучи потім на засланні писав у Переяслав Козачковському: «.....».

В останній раз був в Андрушах Т.Г. Шевченко 12 червня 1859 р. коли він повернувся із заслання і прибув сюди на берег Дніпра. На березі Дніпра вночі великий поет, громадянин варив рибу разом з андрушівськими та козинськими рибалками, розпитував у їх про їхню долю, говорив про майбутню боротьбу народу за свою свободу, співав з ними вольнолюбивих пісень. А на ранок 13 червня козинські рибалки, які були козаками і не робили панщини перевезли свого улюбленого чоловіка аж у Прохорівку.

Андрушівські селяни з часів цариці Катерини коли по всій Лівобережній Україні були закріпачені селяни, були віддані державою у рабство Переяславському монастиреві.

Андрушани називались офіційно за тодішньою сословною термінологією «Государственными крестьянами» і робили панщину монастирській адміністрації, тобто були рабами Переяславського духовенства. В Андрушах всі земельні угіддя, орні лани, луки, пасовиська, гаї, які до часів кріпацтва належали андрушівським козакам були передані і закріплені державними законами під владу монахів.

Колишній козацький дубовий гай, що розрісся на високому сухому горбі понад річищем Джерело став черенчим гаєм, у ньому було споруджено руками кріпаків чернечі цеглові покої з окремою домовою церквою для вищої духовної аристократії, та для полтавського переяславського митрополита, які наїзали в Андруші як на курорт, для цієї церкви окремо існував церковний хор.

Владарі монахи та їхні послухники жорстоко поводитися з трудівниками андрушанами, протягом століття експлуатували їхній труд на луках, сінокосах, на орних полях під час роботи в садах та огородах. Крім того монахи поставили свій водяний млин

на Джерелі і брали мірчук з андрушан, які мусли везти сюди своє збіжжя для перемогу. Переяславський монастир, духовенство, монахи експлуатували село не лише в часи кріпацтва, але після реформи 1861 р. аж до перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції, бо в їх руках залишалися і після реформи всі найкращі сільськогосподарські угіддя на території села. В розпорядженні селян були піскуваті неродючі землі та найгірші заболочені сінокоси. Протягом майже 3-ох віків продовжувалась в Андрушах соціальна, класова, політична боротьба трудящих селян проти влади монахів, доходила навіть до збройних сутичок, особливо в період першої революції 1905–1907 років, коли для охорони монастирських володінь в Андруші була відряджена озброєна команда царських сатрапів козаків-картелів.

Із минулих історичних подій в Андрушах відзначено спеціальним пам'ятником-обеліском велику повідь 1845 р.

Дніпровські повіді віками майже кожної весни наносять урон андрушанам, а особливо під час великих повідів, які бувають кожного десятиріччя. Велика повідь навесні 1845 р. затопила була зимовою замерзлою водою стару частину Андрушів, а під час весняної прибутної води зірвала чуть не всі хати на Староселиці. Тоді царська адміністрація, управителі полтавської губернії «змелостивились» і відвели для андрушан територію пісчаних горбів, і між другою, і третьою терасою Дніпра нарізали садиби по Переяславському шляху, від церкви до окопу, і тут з'явилась нова частина села, яка під назвою Новоселиця стала існувати поряд із старим селом (Староселицею).

Матеріальний побут андрушан до 1917 р. мав ті місцеві особливості, які були продиктовані соціально-економічними суспільними та природними умовами.

Село з давніх давен жило з скотарства, частково з рибальства, а хліборобство було слабо розвиненим, бо орної землі в Андрушах дуже мало, а та, що є дуже супіскувата маловрожайна, а найкращі угіддя належали не селянам, а монастирській економії.

По справжньому господарювали на землі в Андрушах лише 3 десятки дворів. Серед них відзначались заможністю Палько Ісак та його брати, брати Касяни, кілька Бурчиків, в середняцьких господарствах з більш-менш задовільно господарювали Доброскоки. Із 180 господарських номерів (дворів) 75% господарств жили як щорічні заробітчани.

На заробітки андрушани ходили в Каховку, десятків 2-3 людей «працювали» у березі тобто на Переяславській пристані на вантажних, важких, фізичних роботах, а всі хто мав одну коняку і навіть хто мав пару волів ті працювали хуриками. Волівими підводами возили хуру переважно від пристані до Переяслава і з Переяслава на пристань, кіньми возили хуру до Києва і з Києва, а також в Золотоношу і Ташань. Накладали на одноконну підводу до 40 пудів вантажу, а на пароконну більше. У дорозі підводчик не міг сам сідати на воза, бо ради цього треба було на кілька пудів менше брати хури, а це зменшувало б заробіток. Підводчики 100 км туди й назад ішли поганяючи коні, піддаючи духу вдорозі. Заробляли на місцеві хури від Переяслава до пристані по 2-3 коп. з пуда, а Київська хура оплачувалась по 12 коп з пуда. Перевозили переважно зерно. Все що закуповували переяславські купці-капіталісти на повітовому ринку у Переяславі транспортувалось або до Дніпрові пристані і потім по воді до Києва, або суходольним перевозом також до Києва. Переяславська пристань не встигала з осені до замерзання Дніпра всього зерна прийняти і відвантажити, тому Переяславські купці на андрушівській Староселиці арендували селянські клуні, повітки, комори і перетворювали їх у торговельні лабільні лабази. На лабазах треба було ізсипати зерно і перелопачувати, сушити, віяти, охороняти, відвантажувати.

Велика кількість дівчат і жінок працювали на лабазах поденно заробляючи гривенники у тутешніх купців-капіталістів, які з року багатіли тут: Гернімус Арспштейн (нерозбірливо).

По характеру виробничого життя село Андруші напередодні В.[еликої] Ж.[овтневої] соц.[іалістичної] революції наближалось до робітничого виселку. Традиційний сільськогосподарський побут села відтіснявся на другий план, а на I план висувались ознаки побуту сільськогосподарського пролетаріату, заробітчання, подеників та дрібних виробників домашнього промислу на Переяславський ринок.

Андрушівська молодь прагнула до побуту дніпровських річковиків. Стати матросом було ідеалом для андрушівського юнака але не всім щастило попасти на роботу в берег, на баржу, на пароплав. Тільки одному з андрушан пощастило пробитися до ролі капітана на пароплаві.

Багато андрушан призиваючись в ряди царської армії попадали служити на військові судна матросами. Там деякі були свідками революційних повстань та революційних заворушень серед матросів.

В період революції 1905 р. в Андрушах була відкрита чайна і при ній читальня.

Але царський уряд дуже скоро закрити цю читальню, а організаторів вислав з Андрушів адміністративним порядком тобто фактично репресував ініціаторів громадського, політичного та культурного руху на селі.

Віддалене положення Андрушів від центрів робітничого класу до (Києва 100 км), віддаленість від залізничних шляхів (найближча ст. Переяславська) впливали на відсталість і пасивність андрушан в революційно-політичній боротьбі яка розвивалася і наростала в цілій країні. І як в самому повітовому, заштатному місці Переяславі не було великих класових битв, крім двох-трьох виступів селянства 1905 р., то тим більша політична відсталість і глухота. Але навіть і в таких умовах в Андруші проникали і революційні агітатори і револ. [юційна] література. Переховувалися в Андрушах окремі транспорти соціал-демократичної л[ітерату]-ри. Цю літературу таємно читали хоч поодинокі представники бідняцької молоді в Андрушах і це впливало на пробудження революційної свідомості в глухому селі. Підносили револ.[юційні] настрої в Андр.[ушах] також солдати із царської армії, які розповідали про револ.[юційні] події в Харькові, Ростові, Севастополі, на Чорноморському флоті, Одесі, Миколаєві.

Процент грамотних в Андр.[ушах] до 1917 р. був дуже низький особливо серед жіноцтва. Земська школа яка існувала в Андрушах з кінця 19 сторіччя щороку випускала з трьохкласовою освітою всього лише душ 8 селянських хлопців і одну або 2 дівчини. Преміювали їх переважно у випускні дні Євангеліями і на тому закінчувалися освітні інтереси шкільної молоді.

Внутрі громадського побуту в с. Андрушах як і по всій Росії назрівали великі соц.[іально-]економічні і політичні, органічні потреби великого перевороту. Найбільш болючими відчутними стимулами, які підкреслювали соціальний і націон.[ий] гніт царського самодержавства були: часті мобілізації трудового населення на імперіалістичну війну, майже кожна сім'я в селі лишилася без кормителя, багато родин уже одержали звістки з фронту про убитих і поранених на війні, протягом 1915-16 р. уже чимало андрушан повернулось з війни без ніг, на милицях, на костурах, на дерев'яних протезах, з одрізаною рукою, з перев'язаною головою, з понівеченим зором внаслідок застосування газів на війні, були солдати, що повернулися з отр.[авленим] організмом. Селяни жили лиш звістками з фронту. Нетерпляче ждали листів з війни, безпросвітне жіноцтво, молило Бога про скоріше закінчення потрібної лиш царям війни.

Отже, ця сторона імп.[ерської] війни дуже нагрівала політичну атмосферу, збуджувала і підсилювала ненависть народних мас проти царя Миколи I, проти царського режиму. Але була і друга економічна причина, що також прискорювала хід політичних подій – купецько-багатійська куркульсько-монашійська верхівка села використала весь хід влєнних подій на свою користь, швидко багатіючи збільшувала по всіх лініях економічну експлуатацію трудящих селян в Андрушах. Купці, що торгували зерном, збільшили свої лабази у березі Дніпра, збільшили свою товарову пристань на Джерелі, значна кількість жінок, дівок, стариків і підлітків працювала на зернових купецьких лабазах одержуючи мізерну платню за свій важкий труд. Що торкається віковичного експлуататора села – монастирського господарства в Андрушах, то ця зажерлива економія під час війни розбагатівшище ще більше, також жорстоко експлуатувала, особливо підлітків на збиранні врожаю городини і садовини. Дуже драгувала андрушан постійна щоденна ганебна поведінка монахів-економів

та монахів-доглядачів господарства. Не було того дня, щоб монахи не оширафували якогось пастуха на толоці, на межі біля своїх лугів, саду, гаю, огороду. Монахи займали і затирали селянський скот, знімали шапки у пастухів вимагаючи штрафного викупу, збільшилися і побої.

Домашнє господа.[рство] ведене тепер солдатками-московками, одинокими матирями розвалювалось. Зменшилась тяглова сила в селі. На коней царський уряд влашт.[овував] часті виводки мобілізації. Кращі коні йшли на фронт для кінноти. Гірші йшли в обоз на війну. Ті поодинокі коні, які лишилися в середняків не могли обслужити ведення господарства в селі.

Крім того у воєнні роки по всій країні поширились пошерстні хвороби, проникли вони і в Андруші: віспа, чума, холера. Здавна в Андрушах побутував туберкульоз, який під час війни збільшився.

Метричні книги показують разучі відомості про зменшення народження, про припинення росту населення.

Це все стало сприятливим ґрунтом для сприйняття андрушанами револ.[юційних] подій. В село таємно проникала і соціал-демократична лі-[ітерату]ра: брошури, листівки, газети. Один час в селі переховувались пакунки л-[ітерату]ри яка розповсюджувалась по лівобережних селах України.

І ось нарешті почали прибувати в село довгожданні чутки про повалення царського режиму, про скинення царя в столиці рос.[ійської] імперії Петербурзі. Солдати царської армії почали зривати погони, зривати кокарди, солдатські відзнаки, почали вимагати від попів і духовенства аби вони перестали молитись за здоров'я царя Миколи II; школярі в земській школі, в своїх книжках, почали примальовувати на портретах всіх царів із дома Романових чортячі роги і хвости або й зовсім виривати сторінки з портретами царів. Солдати, які прибували з фронту навесні і літом [19]17 р. почали ходити в стрічках і розповідати андрушанам як відбув.[алася] Лютнева революція. Щотижневий базар був місцем звідки люди приносили останні вісті про розвиток револ.[юційних] подій у Києві, Петрограді по всі[й] Укр.[аїні], Рос.[ії]. Місцеві попаді і дворянки плакали за царем-батюшкою, а московки ждали того дня, коли царя Миколу запруть у клітку і повезуть по всій Росії на показ, а коло тієї клітки має бути прив'язана залізна палиця. Кожен хто погляне на коронованого ката мусить тією палицею ударити його.

Соціалістичний переворот 1917 р. у селі найбільш виразно виявився у тому, що андрушівський сільський комітет разом з сільською громадою відібрав усю землю в тутешні[й] монастирській економії і розподілив її між селянами. Найбільш активними діячами земельної комісії, що ділила землю були Григорій Гурович Касян, Андрій Наумович Ісак.

На початку 1918 р. в Андрушах було офіційно встановлено органи Радянської влади – ревком. Головою волосного революційного комітету [був] Козоріз Прокіп Карпович.

Громадянська війна яка відбувалася в країні по обох берегах Дніпра від Києва до Трипілля, до Ходорова, Канева і Черкас так чи інакше зачіпала і андрушівське громадське життя. Багато андрушан після імперіалістичної війни стали в ряди Червоної Армії із зброєю в руках захищали і відстоювали завоювання Рад. Серед них Андрій Овсійович Чепченко та Гриценко Марко.

Були в селі учасники націоналістичних банд, які тероризували своїм розбоєм мирне життя трудового населення.

Село Андруші зазнало жорстоких каральних, хоть і короткочасних переходів загонів петлюровських, зеленівських, денікінських та махновських банд.

Всі ці ворожі зграї руйнували перші радянські досягнення трудящих села, але в травні 1919 року остаточно була обрана і стверджена місцева рада депутатів трудящих.

Серед перших револ.[юційних] активістів села відзначались, крім вище названих Г.Г. Касяна та А.Н. Ісака, Мисюра Павло Григорович, Захарченко Ілья Самсонович, Павло Колос Кагарлицький, Василь Кагарлицький, Македон Хвирся Омелькович.

1920 р. трудящі села організували споживчий кооператив і в ці роки почалась підготовка попередніх форм гуртової обробки землі.

Серед активістів села, що діяли в цьому напрямку відзначились Степан Григорович Журило, Степаненко Олексій Карпович, Степан Македон, Гоголь Степан.

Нарешті восени 1929 р. на початку 1930 в селі вже було по справжньому організ. [овано] колгосп.

Одним із організаторів колгоспного господарювання в Андр.[ушах] був неможливо селянин Григорій Ванілович Бурчик. Разом з ним вступило 26 господарств. Тут належить відзначити одну місцеву особливість в організації к-[олгос]пу, – вона виявилася в тому, що освічена і пронирлива заможня верхівка села в перші дні колективізації вступила в колгосп. Першим головою к-[ологс]пу [був] андрушівський учитель Антон Семенович Бурчик, який був пізніше розстріляний фашистськими гестапівцями 1941 р.

Справжнім святом для трудящого селянства стала перша поява в андрушівському к-[олгос]пі радянського трактора. Першим узяв кермо трактора в руки і почав працювати на колгоспних ланах Фидосій Білозуб.

В 1934–1936 р. андрушани збудували в центрі новоселиці новий клуб, в якому був зал для глядачів на 200 місць. Спочатку при клубі була пересувна бібліотека, яка обслуговувала читачів радянською л-[ітерату]рою.

Андрушівський к-[олгос]п ім. Будьонного перед ВВ. війною дбав про високі врожаї на своїх ланах. Урожайність жита і пшениці досягала 16-17 ц. з га, конолі 7 ц. (у волокні), надоїв молока 10-12 літрів на корову щодня. Особливістю колгоспного господарювання було вирощування лікарської культури валер'яну, якого збирали по 17 ц. з га. У вирощуванні валер'яну відзначились колгоспні ланки на чолі яких працювали перші ударниці в селі: Марія Булах, Христя Степаненко, Віра Сулима. Вони були учасниками першої всесоюзної сільськогосподарської виставки у Москві, літом 1939 р.

Коли в червні 1941 р. гітлерівські полчища по загарбницькому напали на рад.[янську] землю, то 150 воїнів-андрушан одразу пішли в ряди Червоної Армії.

Протягом 2-ох років з вересня 1941 р. до вересня 1943 р. трудящі Андрушів перебували під жорстоким режимом фашистських окупантів. За ці роки німецькі загарбники крім рабського поневолення всіх селян, як справжні людологи провели кількарразове вивезення з Андрушів в глибину Німеччини на каторжну роботу понад 150 жінок, молодих дівчат і хлопців-підлітків.

Проти німецьких окупантів на території Переяславського р-ну активно боровся партизанський загін ім. Чапаєва, в якому брали участь і андрушани. Про славні подвиги цього партизанського загону написав укр.[аїнський] рад.[янський] письменник Дмитро Бедзик художню повість «Дніпро горить», а також Канський – літератор, який сам брав участь у партизанській боротьбі на Переяславщині; крім того про спільну боротьбу придніпровських селян-партизан разом з частинами Червоної Армії розповідає книга Смірнова «Сталинград на Дніпрі». Найбільш яскравою подією партизанської боротьби був розгром німецької команди на суднах біля андрушівського берега на Дніпрові[ї] пристані.

Одною з найбільш трагічних подій в Андрушах був наліт 21 вересня 1943 р. 21 бомбардувальника, які протягом години бомбили село, а потім на другий день протягом цілого дня громили село авіабомбами. Внаслідок цього центральні вулиці села, хати та подвір'я були зруйновані і спалені повністю, а також дуже були розбомблені Староселиця, Мочар, Окіп. 85% всіх осель було знищено. На початку нім.[ецької] окупації фашисти зруйнували колгоспний клуб і один будинок школи, кооперативний будинок. За перший день бомбардування під руїнами села люди знайшли 48 жертв своїх односельців.

З сльозами радості зустрічали андрушани 22 вересня уночі 1943 р. воїнів-визволителів, танкістів Радянської Армії, які визволивши село почали на андрушівському березі Дніпра разом з селянами і партизанам споруджувати переправи на правий берег Дніпра. Протягом останніх днів вересня та в жовтні якраз проти Андрушів у селі Монастирок, у хаті селянина

Давида Андрійовича Мізіна була штаб-квартира Микити Сергійовича Хрущова, а поряд з нею командний бліндаж генерала Ватутіна. Вони в жовтні керували боями на Букринському плацдармі, де особливо запекла баталія відбулась 21 жовтня 1943 р.

З приходом Рад.[янської] Армії андрушани почали з фронтових бліндажів, а також ловити лісоматеріал який плавав по Дніпру і споруджувати хати. Протягом кількох років село знову встало з руїн, було поновлено поголів'я скоту на колгоспних фермах, які були повністю пограбовані нім.[ецькими] окупантами. Органи рад.[янської] влади почали дбати про те, щоб у кожній сім'ї була корова. Почали повертатися з війни батьки й сини андрушівських родин, розпочалася планомерна діяльність к-[олгос]пу ім. Будьонного. Урожай жита і пшениці досягли 15 ц. з га, м'яса 64 ц. на 100 га орної землі, по 10 л. молока давала кожна фуражна корова щодня. Протягом 10 років головувала в к-[олгос]пі ланкова Марія Андріївна Булах. Колгосп крім хліборобства почав розвивати інтенсивне господарство, вирощував високоприбуткову рослину – валер'ян, а також птахівництво.

Тепер в трьохстах андрушівських дворах живе понад тисячу жителів, з них брало участь у виборах до Верховної Ради 1 березня 1959 року 738 зареєстрованих повноправних виборців. Всі сто відсотків виборців з'явилися на голосування і одностайно подали свої голос за висунутих кандидатів у депутати: Катерину Калениківну Коробко (до Верховної Ради УРСР), Дараган (до районної Ради), а також за: Якименко Григорій Якович, Козоріз Петро Григорович, Курило Микола Динисович, Сулима Іван Микитович, Степаненко Ганна Петрівна, Гриценко Пріська, Бичковий Кирило Федорович.

За роки Радянської влади здобули середню і вищу освіту, і стали працювати як інтелігенти 55 андрушан, з них 23 учителями, 4 агрономами, 1 лісничим, 1 юристом, 25 андрушан служать: 2 офіцерами, 1 кадровими в частинах Рад.[янської] Армії.

30 андрушан здобули вищу освіту, 20 закінчену середню і 10 спеціальну.

Нині село Андруші (крім кутка Староселиці) електрофіковане, в селі проведено 250 радіотрансляційних точок, крім того десятки Андрушан придбали радіоприймачі, в семирічній школі навчається дітей шкільного віку, крім того в 1957–1958 році інститут МФЕ прийнявши культурне шефство над селом організував на шефських началах музичну школу з класом фортепіано і баяна, а в наступному навчальному році Андрушівська музична школа стала філіалом державної Переяславської музичної школи.

В селі працює новозбудований клуб, на державному бюджеті сільська бібліотека, яка охоплює 457 читачів.

В селі відкрито медпункт з двома медробітниками, крім того в селі працює ветеринарний фельшер та зоотехнік.

Найбільшою патріотичною гордістю андрушан є те, що великий син українського народу, геніальний поет, художник, революціонер-демократ побувавши кілька раз в цьому селі відтворив у своїй малярські[й] спадщині, кількома малюнками образ Андрушів, а в свої[й] літературні[й] спадщині про це село сказав образною крилатою фразою: [.....].

Цей образний відгук про село увійшов у духовну культуру села і його знає на пам'ять уже як народне прислів'я кожен трудівник села.

В селі Андрушах протягом 1957–1959 р. перебували з Києва письменники на чолі з видатним радянським поетом М.[аксимом] Рильським, художники на чолі з видатним гравиром Василем Касяном, діячі музичної культури на чолі з відомим музикознацем Валер'яном Довженком, історики, етнографи на чолі з істориком Константином Гуслистим.

В Андрушах перебували: славнозвісний співак Іван Козловський, в андрушівському клубі на своєму творчому вечорі виступав Володимир Перепилюк.

Заходами відділу етнографії [ІМ]ФЕ Академії наук УРСР написано історико-етнографічний нарис про село Андруші, який готується до друку у видавництві Академії Наук.

Писала під диктовку краєзнавчого гуртка бібліотекар Кагарлицька Галина Федорівна, лютий–березень 1959 р.»

Далі рукою Д. Косарика дописано: «а я керував роботою краєзнавчого гуртка та його збиранням матеріалів, а також цим «диктуванням» 6.V.1959. Дм. Косарик» [1].

Четвертий блок

Питання походження назви села також намагався вирішити О.В. Колибенко, який теж вважає, що вона пов'язана з чоловічим іменем Андрій (Андруша). При цьому зазначає, що у «Реєстрах всього Війська Запорозького» 1649 р. у 6-й сотні Переяславського полку записаний козак Пилип Андрушко [20, с. 14]. Тобто, можливо, назва села з'явилася у козацькі часи.

У 1950-1960-х рр. археологами проводилася низка розкопок на території Переяславщини. У межах Андрушів ними було виявлено людські поселення, які відносилися до верхнього палеоліту, мезоліту (південно-західна околиця села, біля о. Колдобини), міді-бронзи (біля о. Ставки). Також у цьому селі зустрічалися римські монети [25, с. 9-10; 14, с.19-20].

Село було відоме тим, що у ньому знаходилася архієрейська дача. Єпископ Сильвестр Лебединський, перебуваючи на Переяславській кафедрі (1799-1807), взагалі проживав у Андрушах. У 1768 р. була збудована Георгіївська церква. Вона розмішувалася поряд із архієрейським подвір'ям (ця місцина називалася Гай) на околиці села (від с. Підсінне). Неповдалі від неї, ближче до пойми Дніпра, був розташований куток Староселиця. У середині ХХ ст. він був малозаселений, тому що ця місцевість щороку страждала від повеней. Але назва говорить про те, що раніше тут було багатолюдніше і, відповідно, церква мала знаходитися в центрі села. Воно розміщувалося за 7 верст від Переяслава. Поряд протікала протока Дніпра Станіслав, а також невелика річечка Делемуха, яка ділила його на частини, хоч влітку пересихала [17, с. 77-78].

У радянський час в Андрушівській церкві влаштовували і зерносховище, і клуб з танцями у вівтарі, і, навіть, театр. Ймовірно, у цей час зникають дзвони (їх було п'ять чи шість) та іконостас. За спогадами очевидців, у 1942 р. чи 1946-1947 рр. церковне життя громади відновлюється. Ікони, які вдалося зберегти (приховали по хатах), були повернуті; зробили новий іконостас. На дзвіницю підняли велику гільзу та миску, які виконували роль дзвонів [17, с. 79].

М.І. Сікорський подав яскравий опис довколишньої природи: «Одразу за селами Підсінне, Стовп'яги, Андруші, Карань, Козинці, В'юнище, Циблі починається Великий Луг, що простягається до Дніпрового лона. Який напрочуд гарний цей луг! Ідеш кілометр, другий, третій, десятій – де йому край? Густа шелюга тихо шумить на ледь чутному вітрі, широкими пасмами біжать впоперек сині, темно-червоні, жовтогарячі квітчасті килимки. Ось невисока могила, вкрита полином і степовим чебрецем, а за нею – озеро. Їх тут багато: Лататне, Пусте, Кругле, Срібне, Рибне, Мочарне... А довкола озер трава по пояс, темні кущі лозняка. І квіти, квіти. Усе те міниться барвами під яскравим сонцем, співає, колихається, шумить. Район сіл Городища і Комарівки – це зона незайманих лук і таємничих лісових річок» [25, с. 6].

Усі ці землі були затоплені Канівським водосховищем у 1970-х рр. У 1963 р. Радою Міністрів УРСР було видано Постанову № 929 від 12 серпня «Про заходи по переселенню населення і перенесенню на нові місця будівель і споруд у зв'язку з будівництвом Канівської гідроелектростанції» [5, арк. 20-21]. Станом на 1965 р. в Андрушах проживало 1026 жителів [3, арк. 3-4]. Для них на західній околиці м. Переяслава-Хмельницького в ур. Бабачиха було виділено землю. 4 вересня 1964 р. районна влада затвердила розроблений київським інститутом «Укрдніпросільгосп» відповідний проект [4, арк. 210-211]. Спочатку Нові Андруші розбудовували як село «соціалістичного» типу, а з 1970 р. воно було приєднано до міста у вигляді мікрорайону [9, арк. 134-135]. Його масове заселення відбулося у дві хвили. У 1966 р. райвиконком затвердив наказ директора радгоспу «Переяславський» про переселення 32 жителів с. Андруші в с. Нові Андруші [6, арк. 127-129]. Тоді ж було затверджене рішення про перенесення 40 дворів робітників і службовців із с. Трубайлівка до Нових Андрушів [7, арк. 131-133]. У 1967 р. райвиконком затвердив наказ директора радгоспу «Переяславський»

про переміщення 346 присадибних ділянок громадян із зони затоплення водоймища Канівської ГЕС в с. Нові Андруші [8; арк. 12-21; 13].

Також, у 1967 р. у зв'язку з тим, що православна община с. Андруші припинила свою діяльність з квітня місяця 1965 р., а саме село переселено із зони затоплення водоймища Канівської ГЕС, було знято з реєстрації православної общину с. Андруші, а культове приміщення передано переяславському Історичному музею для перенесення його в Музей під відкритим небом [8, арк. 219].

У 1969-1970 рр. споруда була перевезена та встановлена в Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у Переяслав-Хмельницькому [17, с. 80]. У 2000-х рр. на його базі проводяться зібрання переселенців із затоплених сіл Переяславщини, приурочені до храмового свята с. Андруші (6 травня) [23].

П'ятий блок

Публікація матеріалу про село Андруші була б неповною, на наш погляд, без свідчень учасників преселення, що вони відчували в ті роки, які спогади залишилися про село, про ті сумні події, адже на тому завершилася його славна історія.

Іващенко Ганна Федотівна 1928 р. н. Записано 20.10.2006 р.

Виселення з Андрушів, в якому ж це році було? В [19]70-му. Та раніше почалося виселення, але вже ми виселилися у [19]70-му. Наводнення було сильне, що затопило. В нас нова хата була побудована коло церкви там. Дуже красиво було. Ну вода... Таке наводнення було в [19]70-му році, що тут і в Переяславі теж було затопляло, що так по вікна. Так ми виселилися після наводнення. Усе, на пристані чоловік робив і я, дак усе, всю мебель вивезли туди на пристань. Все, а дець в [19]70-му році побудували в'язницю отам де оце зараз сарай у нас. Перейшли в в'язницю, а тоді почали хату будувати. І так життя проходило все в праці.

[Про можливість забрати своє майно]. Кажали, попереджали. Раніше попереджали, але ніхто не вірив. Не хотілося ж оттуда виселятися. І ніхто не вірив цьому, все отягували, а тоді вже як прийшов наказ виїхати, тому що хто не хотів виїхати, трактор під'їжджав і розвалював хату ... і так виселялись.<...> А як же, давали можливість, давали. Виїхати, вони ж попереджали що виїхайте. Деякі ж майно-то повивозили, а з хат не хотіли виходити, то особливо ж пожилі люди, дак воно ж не хоче хати своєї кидати. Дак вони трактором підїхали да завалили, да... Прістарілим давали доміки ж. Будували один домік на дві сім'ї і виселяли. Отак. Плачували там шось. В нас була нова хата побудована. Це ця хата що оце тут. Ми перенесли її. Це ця хата в нас там була. Так за нові мало платили, а за старі хати платили. Ну таке було, що усі ж разом виселяються, не можна ні машини достати, нічого. А вночі, дак таке як ото в війну: крик, шум, ламають, трощать, кричать, собаки гавкають, а кожде ж старалося ж... Так колотилось усе життя, колотилось. <...>

[Про нове місце заселення]. Тут поле було. Поле, це Андрусівське було поле. Засіяне було пшеницею. Пшеницю убрали. І так ото, стерня тут була як ділили частки, а тоді ж не можна було сюди не доїхати, не дійти. Воно ж поле, дощі як пошли, грязь. Трохи стали дороги будувати. Та вже ж пообживалися. Уже скільки ж в'язницю пройшло. <...>

[Про звернення людей щодо запобігання виселенню]. Та що ж? Зверталися Ну нічого не помагало. Це треба було кажали, тоді кажали що Хрущов захотів, щоб морські кораблі приходили в Київ. Яке ж красиве було Дніпро, а це ж, а які пляжі. Було їдеш, лодкою переїжджаєш Дніпро, дак видно хтозна на скільки метрів. І пісок такий там, а краса така. Як ми жили це вже з чоловіком у Києві, да їдем було до матері, вночі це їдемо, дак до того ж по березі... з удочками сидять, костри горять, краса така, луг такий зелений, гора. Да це... Такої краси як уже була, дак це..., а то зробили болото, затопили, і що толку. Дак не то морські кораблі, а даке зараз і ракети не ходять, то хоча зробили пірс там, пристань... скільки туди мільйонів угилили. <...>. Ракети ходили, метіори, а зараз не шо. <...>. Ну отож із-за того хотіли електростанції ж будувати і, і щоб морські кораблі приходили аж у Київ. <...>

Як, як виселяли? Ні, вони то предупреджали, ни приказ дали оце за двоє чи за троє суток убраться і всьо. І як хочеш вибірайся. Худобу ранше, це ж уже... да не було де дїть. І ідуть у райком, просять шоб прийняли корови. Такий Боже мій, не було де дїть цього скота. Усі ж позволили, де ж його дїть. Ну, тоді вже відправляли в Арменію да... Вобщем безпорядок був сільнейший. Не було, не було нормального хазяїна. Воно таке і зараз робиться шо нема, ну тоді тоже. Худоба в нас була, ми робили обоє на пристані з чоловіком, а хазяйство держали коло церкви. Якраз там ставок такий красівий і луг, і коло самої церкви жили ми. Держали корови, кролі і курі, і гуси. І гуси було плавають... Наші гуси і в музеї є в Києві, кореспонденти приїжджали да фотографірували все время, і гуси зафотографіровані. Так, лілії і вони, пара гусей, так стоять на воді, между лілями. Ой була красота, а шо зробили. Болото зробили та й і все. <...>

Ні, вони [кореспонденти] приїжджали церкву рисували, художники приїжджали церкву рисували і луг там нашій, і там де мати наша жила дак там, і ворота, і... хати не видно, а так і ворота над самим лугом. Часто приїжджали і кореспонденти, і художники. <...>

[Про фотографії із с. Андруші]. Нема нічого. Оце як переселялися, отам, мама жила отдельно наша, дак ми на роботі, і переселяння. Як вона виселялася, шо в нас такий сундук був сильний, там і документи були, там фотографії і де воно ділося ніхто не зна по сьоднішній день, де ділось. Чи воно... чи хто його десь забрав, чи воно десь поплило, чи бог його зна де. І нічого не осталося такого. Так жаль. Це така жизнь пройшла. <...>

Тут у нас пристань була [в Андрушах]. Така гавань красіва, то зімували параходи. Якось льодоход пошов. Ішли з Херсона, не дійшли до Києва. Всі зазимували в нашій гавані. Я робила в лабораторії, якраз там наша лабораторія була над тїм, над річкою. І я було оце іду на роботу ще ж весною, осінню, весною ранньою. Стоять параходи так носами. Оці не пасажирські, а грузові параходи. О, академіки, «Петрозаводськ», був «Академік Вавілов». Багато таких сильних параходів. І вони всі стоять так носами в берег.

А Підсінне... Підсінне було, Боже, оце од Андрушів луг над Дніпром як карта, зелений, до самого Підсінного. Ох, і красота ж там була. І ми якраз жили там: луг, річка, церква рядом. Ще там такий дуб був, вже тільки пеньок старий був, да все розказували старі люди шо це Шевченко під цим дубом писав про Андруші. Десь у мене була і газета стара-стара. Там Андруші намальовані і церква, і той дуб. Ну це, переселення те все унічтожило.

Андруші – була там, називалась Панська Купальня, тоже луг, так і ця купальня. Так пісок же ж такий, просто як стїкло вода, називалась Панська Купальня. Приїжджають і з Києва, часто Рильський приїжджав, часто був же із своїми друзями. Він і на охоту приїжджав, і туди відхатать на луг. Було варять там юшку. Було красиво й весело і якісь люди були дуже добрі, такі добрі люди були. Зараз якось не так. Зараз люди не дружні, а тоді такі дружні люди були, веселі.

Нашу церкву перенесли туди, в музей. Ну зовсім не вона, зовсім вона не похожа на нашу церкву, зовсім. У нас стояла церква на возвишенності, ну на фундаменті на високому. Покрашена вона була у білий цвіт. Вона дерев'яна. Покрасили там чи в зелений чи в якійсь, як у ямі вона сидить. Я була там, ходила. Ну зовсім не та церква. Як уже перенесли, малися переносить її, так уже тут землю дали. От були б перенесли її сюди на Андруші. Не було, не було хазяїна. Тоді як начали виселять, то каждый старався за себе, то вже Сікорський собірав уже все, да Вера Ісак.

Ой була ж і гарна. Два крилоси були такі, а батюшка в нас був. Він сам андрушівський, дак ну він уже такий був красівий, шо він точно як Бог був. Він невеличкий був, ну така в його і борідка, і дуже красівий був піп. Співав дуже гарно. Він все время дяком був, а потом попом. Це вже тут в Андрушах (нових), він жив уже тут він умер в Андрушах. А церква... це ж у церкві правиться, нам у хату чуть. Рядом отак була церква. Я кажу шо такої краси дак... багато показують і по телевизору, ну такої краси не бачила як була в Андрушах. Мені як приснилося шо я там дома один раз, да весною... Там монашеська земля була, розказують же ж там, ходи от церкви були, ходи туди десь аж у монашеські покої. Ми там як копали погреб

да все, дак викопували, викопували такі..., а кирпичі, дак отакі во завбільшки, і такий кирпич шо не розіб'єш і ломом. Як вони, на чому вони його клали, шо це не можна було розбить. Дак мені сниться, шо я вишла з хати весною і стало тако... з веранди вийшла на порозі стою. Да це в баби Фені груша цвіте. В такому цвіту! Я вийшла, перехрестилась, да кажу слава тобі Господі шо я вже дома. Так зраділа, хоть у сні порадувалась.

А оце весною, Боже, як тільки на лузі пташки співають, а який запах. Разні цвіточки там цвітуть, трава пахне. Як переселилися сюди, да зразу ото картоплю посадили, да жуки як напали, да як начали травить отім хлорофосом, Боже, ні окна открить не можна да не вийти не можна. Хлорофос воняє. Оце кажу, да, после такого да у яд отакий. Да Андруші, то рай. Як Шевченко писав нема на світі такого раю як ті святії Андруші, чи прекрасні, забула вже як воно там [14].

Моспан Наталя Григорівна 1928 р. н. Записано у 2010 р.

<...> Кращого села як наші Андруші я не бачила. Для нас, нас виселили оце сюди і я вже доживаю, але нам здається шо ми тут, як прямо так грубо сказати, ми наче на каторзі оце. <...> Дак нам ті Андруші увижаються і сняться. Єсть кажуть, шо «А! Ми за ними не тужим». Я і дочка моя, ми з нею згадуєм ті Андруші щоденно, кожен день. Кажем, а якби оце отам ми краще жили. Це я отако кажу. Отам, в Андруші, своє село, ... місця були. Село саме розташоване було дуже гарно. Од автобусної зупинки як устать, от Переяслава. Ви не їздили на Пристань [в якості місцевого топоніму]? <...> Трошки проходимо – село. Від початку два кілометри – центральна вулиця. Шлях називалася. І на Шляху жили люди. Стовпи посередині. По одну сторону йдуть...з Переяслава на Пристань, а по другу сторону – із Пристані на Переяслав. Так, як у гарному місті. Так, як, ото, до Києва їдуть і дорога роздільна. Такого села це треба пошукать. Я в Дем'янцях була. Дак там воно мені таке: там – болотце, там – хуторець, а тут – паралельно, тільки ше дві вулиці до цієї, центральної: Гоголівська і Жовтнева. А то до самого лугу, до самого кінця – церква. Аж у другому кінці – церква [мається на увазі: від одного кінця села (Пристані) до другого кінця (церква) йшла центральна дорога (Шлях)]. І церква була. Ви були в музеї? [Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» або ж у простонародді – музей просто неба (під відкритим небом)] Знаєте? <...> Андрушівська церква, [чимало будівель із затоплених Канівським водосховищем сіл стало експонатами музею під відкритим небом, зокрема і дві церкви: В'юницьанська та Андрушівська] я її бачила. Ну, як я по правді Вам скажу, дак отій церкві, шо вона отам стояла... Ну, чути не на п'ятдесят процентів її краса зменшилася отуто. Там [в Андрушах] вона стояла перед самим Дніпром, до сходу сонця. Луг вісімсот гектарів був, такий луг. Село Андруші взагалі по землі не було багатим, бо кругом пісок був. ... Отой луг, він був у людей. Жили люди з цього, бо мали кожна, навіть така баба як оце я, корівку. <...> Оце виручало людей. А землі, оце ж ця Бабачиха, на якій ми живемо, оце наші були землі. Але ж вони далеченько були і не дуже зручно. При колгоспі вже нічого, а тоді ...і то не у всіх вона була як були багаті, то вони мали оці землі. Там, навколо хатів, ну, може, й городи – такі, піскуваті, але вони легші були для обробітку. І картопля родила, і хліб родив ото таке. Пристань андрушан дуже виручала. Ше як і раніше, дак підводами одвозили, баржі приводили на пристань. І промислові товари, хто понімав, одвозили в Переяслав і заробляли. Пізніше вже ж машинами стали. Так вигружали із суден, ідуть, і я даже грузила. Кирпич вигружаєм. За те нам скікись платять. Поки ше в таких підліткових роках були. І оце так воно спасало. Трохи для людей. Ну, оце таке просто... А село усе: і луг, і трава...Я кажу, шо я поїздила багато, але такої церкви, як наша, я не бачила. Того, шо вона перед Дніпром. Ідуть пароплави з Києва і дають гудки, і церква, немов, їх зустрічає. Вона проти Монастирка, проти цього Монастирища стоїть і проти цього лугу, на висоті. Тут викладено не кирпичем, а камінем, камінним, перед входом. Огорожа в церкві була відмінна. Німці забралив Переяславі одні ворота тіки осталися... Перед ворітьми ото викладено камінь було. Це – перед ворітьми. Тоді – за ворітьми...тротуар <...> не з кирпичу, а з такого, такого якогось особливого каміння. І ступеньки із каміння. <...> На висоті, перед

дверима як стань, дак видно Дніпро кілометрів, ну, добрих три або і більше. ... У такому місці була вона. Ну, тут вони її поставили. Шо вона? Стоїть собі ... да і все. Самий фасон, то ж та сама. А... А саме, там, було розташування... Навколо неї річечка була. Це – Дніпро, а то – Долинуха, називалась. Ше як колись казали, старі вже мені казали, називається Долинуха. Це в порівнянні з Дніпром мало тут було. Так, уже ми, то її називали Делинуха, Делинуха. Кругом церкви оце тут була. Тут же рядом кладовище. Кладовище і гай був. Біля церкви аж до другого джерела. Це тут, де вибухла ... Дніпра була, а то – Олешки, якщо Ви чули. Аж із Олешок джерело було, річка текла. І там були, так і називалися Панські Купальні. Раніше ше, це Панські Купальні до революції як було, то тут мужики купалися скрізь... купаться було де хоч. Вода як прибуде, а тоді як спаде: де яка долинка – там і вода. І скрізь та вода вона ж очищалася, і все, а то – Панські Купальні, за гаєм. Оцей був гай. Але цей гай, уже за мого дитинства, його знищили, а людям роздавали на участки.... Давали землі, вони тоді уже дерево зрізали на будівництво, а ці люди вже викорчувували пеньки і давали їм городи, і там строїлися, бо тут, на пісках далше, строїться люди не хотіли, то так і називався Гай або Хуторище. Оце так. За цим гаєм, ото, Панські Купальні були, за Панськими Купальнями – отой неповторимий, я Вам кажу, неповторимий луг. Луг. Там скирти сіна так і стояли. Шо колись я їхала, там, в Гайшині чи шось – кажуть: «Оце лугом скирти стоять». Дак там такий луг, не луг, а лужечок і скирточки такі. В нас уже як клали при колгоспі, так така скирта, шо, ну не знаю, хат три в одну сложим. Сіна було, косили його по два рази. Раз ізкосять, а тоді ж воно після води, там, сиро внизу. Вобщем, ото було наше спасіння, наша земля і наше багатство. Бо оці землі, оце тут частина була, а частина – за Підварками, то тоже андрушівська була земля. Туди їздили. Вже колгоспи були, дак там працювали. Ну, оце таке, шо було. <...>

Школа – дві будівлі було: одна була школа, а друга – попівська хата. Теж дуже велика <...>

Про виселення. Ну, оце ж таке виселення. Забірали мертвяків, повикопували. Я свого батька, чотирі роки вже помер, забрали. Нові труни поробили, по... поскладали. Тоді описали: хто що, скіки шо стояло. І давали... Отут же ж зразу участків не було. Чого ми оце в оціх куточках опинилися. Нам самим тіки строїться треба було. Але в Андрушах уже строїться не давали. Не давали, бо вже ж буде ГЕС. Будуть виселять. Строїться треба тут. І ця ж земля ше андрушівська не поділена була. Дак ми тоді... «Ідіть до города». Дак нам оце тут дали шість соток, дак ми построїлись, дак нам гірше вийшло. Бо цим же по дванадцять соток дали, а нас оце... Ми тепер і не Богдана Хмельницького, і не Андруші – ні се, ні те. В нас уже дерево заготовлене було і строїться не було де. Дак чоловіки, ці другі ... зробили хату у зруб там, поставили на городі. Але якби шоб тепер уже ми знали, дак можна було б сказати: «Оце – наша хата і давайте нам і участок, і давайте нам стройматер'ял!» Стройматер'ял виписували по якійсь дешевшій ціні. Ліс, і цеглу давали, там цеглу ту виписували, всього, а ми й не застройщики були, бо наша хата у зруб складена. Дак ми свою хату розібрали, да оце привезли сюди, да оце вже тут цеглою обклали, оце й живемо. У людей ото так описали скіки стоїть і кожному скіки там, не знаю, чи по шість тисяч цегли і скікись того, дерева давали, виписували. Машини виписували, давали, привозили. Де хазяїни були, да шо, то їм... Дехто каже, шо він не жаліє за тими Андрушами. Як вони тут попристроювалися до роботи – не згадують, а ми згадуєм дуже часто. Нам отут живеться важко, важко. <...> Вобщем, нам тут живеться пагано і ми Андруші згадуємо кожний Божий день. Хай би в якомусь найгіршому місці в Андрушах, аби було там, аби шоб вернулося! Дак тіки ж повороту цього не буде і в нас тоже стреться. <...> дочка робить у лікарні. Дочка в мене – лікар. Кажу: «А якби ж ти оце жила в Андрушах, то я б тобі на роботу виходила ...». Вона каже: «Мам, якби ми були в Андрушах, дак я б машиною їздила, бо там у нас ж ото корівка була. І ми продали, і в нас було б за що». <...> «Дак, дак оце – каже – тепер мені тут краще ходить, а якби я з Андрушів, шоб... Однаково ж училась і вивчилася б. Значить я б там була набагато заживніша, чім отуто». <...> Людям давали, виписували стройматеріал і цеглу, і цемент, і дерево. Ну, а строїтелів, робітників, наймали самі. І грошей, скіки твоє хазяйство оцінили там. Дві з половиною тисячі

було. Це в кого більше там. Всякі було. Тисяча двісті. Найменше це вісімсот було, там сімсот. У кого, там, сама хатка була та все, а то, так давали, виплачували і виписували машини. Вони привозили, уже люди, і тут хто як, так і постройся. Я ж кажу: де шофери, де, де, де мужчини, до вони собі построїли.

[Про приїзди Т. Шевченка в Андруші]. Приїж...приїжджав, то відпочивать. <...> Він перший раз приїжджав <...> у тисяча вісімсот сорок сьомому році він побував. [Респонденка помилково вказує цю дату, адже відомо, що Т. Шевченко перший раз був в Андрушах у 1845 та другий раз у 1859 роках.] Шевченко побував в Андрушах і отож розписав, що які ж вони гарні, а вони у дев'ятсот сорок сьомому році приїхали. [Про приїзди М. Рильського в Андруші. Знову ж таки мова очевидно іде про 1957 р., коли експедиція Інституту працювала в цьому селі, про що є згадка в нарисі]. Рильський зі своїм сином у клубі виступали. Машин, мабуть, тридцять отих приїхало, із Києва. Рильський – такий собі сухенький чоловічок. <...> Худесенький. Я і зараз бачу як він стояв... <...> на сцені <...> за трибуною. Ну, трибунка оце така. І він стояв такий костюмчик темно-синенький, при галстучку. І розказував, що оце ж ваші Андруші, що і Шевченко багато всього бачив, але сказав, що у вас все це воно найкраще. І тут він багато картин намалював: «Верби в Андрушах» і церкву, і дякова хата. Дякова хата там стояла. Я знаю вона стояла аж од шевченкових років, од вісімсот сорок сьомого. І так вона недалеко од церкви була. Там жив дяк, а як дяка не було, так поселили якогось андрушанина там. І там вони жили вже аж до самого ГЕСу. Хатка там була і я знаю так, не дуже велика. Голуб'ятничок був. Ту хату, отож, Шевченко намалював. Ото – дякова хата. І вона стояла до, до самого ГЕСу. Розібрали вже її як на... Ото так... Оце так виселяли. І Рильський, отож, тоже виступав... Сказав же ж, що Шевченко, що оце тут він був. ... Люди місцеві йому сподобалися, а Андруші, вобшем, це його перші слова... Так і Рильський сказав: «І раю кращого немає, як тії Андруші». Отакі вони були. І гай отой ше ж він малював. І Панські ті Купальні. Ну, вобшем, оце таке. Був. Я, Рильського бачила сама. Він у клубі були ввечері тако, свет уже світили, поприїжджали. І син його був, якийсь, я не знаю, чи Андрій, чи якомсь його звали. Ну, він такий був: вищий, товщий, показніший за Рильського. А ті виступили, побули, погомоніли. Там хтось... І дівчата поспівали. Та й на тому кінчилось. Ото таке. <...>

Сулима. Оце – Степан Степанович. Дак він казав, що там Козорізи є. Люди такі були, що в неудачному місці жили. Дак до їх приїжджали вони, ловили рибу. І шось там... Ну, це вже я цього не знаю. Ну, був, значить був. Я лічно, як він перший раз приїжджав, бачила в клубі виступав, і казав, і хвалив наше село, і розказував про Шевченка. Оце я так. Оце я лічно бачила, а вже як вони їздили на дачі сюди, то я того не знаю. Я педучилище ж кінчила і поїхала на Волинь. На Волині робила шість років, а тоді ото аж приїхала сюди, да поробили тут. <...>

[Про відношення людей до переселення]. Реагували? Були такі, що, вибачте мене, плакали і проклинали: кому гірко було і хто одинокий, і не було у кого робить, а були й такі, що там їм дали, виписали, а вони ше й дописували собі що хоч. І вони строїли. Вони і государственні машини, і свої машини... Вони його поперевозили, вони построїли. Вобшем, всякі були. <...>

[Про момент затоплення села]. Я не ходила, бо ми вже тоді із школи ходили на оце море. Дак хіба ж воно до того Дніпра прирівняється? У нас, отам були на Дніпрі, дак піди, ноги постав по коліна – і видно все, а тут же грязь зробили. Хіба ж це шо? Бо вже ми із школи були, а до нас інтернатовських дітей на літо присилали, на два місяці. Ми, як учителі, там виховательство ведем. І водили їх до Дніпра гулять. Це ж, це до ГЕСу. Дак там же було: трава, пісок, луг. Там були справжні Панські Купальні. А вже тепер... Тут тоже оздоровчі табори були. І я була, мабуть, годів два ше, поки перед пенсією вже. Дак ми сюди. Виїдуть нас до цієї уже... Чи пристань, чи як воно отут? Я уже забула. Дак прийдемо туди, дак тож грязь. Хіба то вода? Ну, так ото казали. І жаліють, багато людей жаліють. А за, за садами... Я Вам кажу, що груши і зараз я бачу, як повивертали з корінням. Коріння догори. А груші були такі! Чесно кажу, без перебільшення. Усякі груши. Й отаке ... бува. А то такі, як сонце світилися. І їсти

можна було й беззубим ротом, губами. А скіки їх було! Без числа росло, все поперевертувало. <...> Багато є і не задоволених людей, а дехто, хто пристроївся. Да тут і по роботах уже стали. Да вже ж багато і понароджувалось. Вже ж сорок років, знаєте? Вже вони ті Андруші позабували. От.

А там же луг був такий у нас, трава росла сама. Шо не тіки наша худоба там випасалася, а, навіть, із самої Ташані на літо робили загороди такі. <...> Отак само вони ГЕС зробили, як і оце цей, атомну станцію. Хіба її можна було робить ото під Києвом? <...> Якби вернулося, дак можна сказать, щоб цього ГЕСу й не було [15].

Отже, цікава і неоднозначна історія стародавнього, козацького, наддніпрянського села Андруші на Переяславщині завершилася у другій половині ХХ ст. Вона завершилася гіркотою у спогадах людей, його жителів. До збереження пам'яті про це село, яке оспіване у творчості Т. Шевченка, доклав зусиль і Д. Косарик – український письменник, науковець, написавши цей нарис та монографію, що чекає своєї публікації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України (далі АНФРФ). Ф. 14-5. ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. Експедиції. – Од. зб. 247. Д. Косарик. Історія села Андруші (стислий, короткий нарис). – 24 арк.
2. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 14-3. ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. Збірники. Од. зб. 257. Чубук-Подільський В. А. Історико-краєзнавчі матеріали з Переяславщини. 1634–1658 р.р. – 12 акр.
3. Архівний відділ Переяслав-Хмельницької районної державної адміністрації (далі – АВП-ХРДА). Ф. 1. Перелік адміністративно-територіальних одиниць по Переяслав-Хмельницькому району та чисельність населення на 1965 р. – Од. зб.103. Экономическая характеристика района на 1965 год. – Арк. 3, 4.
4. АВП-ХРДА. Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 139. – Ріш. № 329. – Арк. 210–211.
5. АВП-ХРДА. Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 140. – Ріш. № 351. – Арк. 20–21.
6. АВП-ХРДА. Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 161. – Ріш. № 88/4. – Арк. 127–129.
7. АВП-ХРДА. Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 161. – Ріш. № 88/10. – Арк. 131–133.
8. АВП-ХРДА. Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 173. – Арк. 12–21, 219.
9. АВП-ХРДА. Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 216. – Ріш. № 238. – Арк. 134–135.
10. Фонди НІЕЗ «Переяслав» – Інвентарна група «Рукописні документи». – Шифр «Р».
11. Горбовий О. Вплив будівництва Канівського водосховища на Переяславщину: постановка питання / О. Горбовий // Переяславський літопис: Зб. наук. статей. [Ред. колегія: Коцур В.П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 2. – С. 150–157.
12. Горбовий О. Будівництво Канівського водосховища: трансформація поселенських структур Переяславщини / О. Горбовий // Матеріали міжвузівської студентської наукової конференції «Сучасна молодіжна наука в Україні» (м. Переяслав-Хмельницький, 24 листопада 2011 р.). – Переяслав-Хмельницький, 2011. – С. 12–18.
13. Горбовий О. Затоплені села Переяславщини: загальна характеристика / О. Горбовий // Матеріали міжвузівської студентської наукової конференції «Сучасна молодіжна наука в Україні» (м. Переяслав-Хмельницький, 21 березня 2012 р.). – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 11–16.
14. Записано Нагайком Т. 20.10.2006 р. від Іващенко Ганни Федотівни 1928 р. н.
15. Записано Нагайком Т. у 2010 р. від Моспан Наталії Григорівни 1928 р. н.
16. Зубер С. Село Андруші в архівній спадщині Дмитра Косарика / С. Зубер. – Рукопис. 15 с.
17. Зубер С. М. Церква Святого Георгія з села Андруші / С.М. Зубер // Храми Переяславщини: історія, традиції, сучасність; стан збереження пам'яток. Матеріали круглого столу, присвяченого 400-річчю козацької церкви св. Іоанна Богослова с. Острійки Білоцерківського району Київської області, 9 жовтня 2006 року. – Переяслав-Хмельницький: СПД Карпук С.В., 2006. – С. 77–83.

18. Зубер С. М. Спільні та відмінні риси у весільній обрядовості українців Переяславщини: лівобережні та правобережні села (XX ст.) / С.М. Зубер // «Комунікативні горизонти усної історії»: матеріали Міжнар. наук. конф., [м. Переяслав-Хмельницький], 17-18 травня 2013 р. / [Упорядники: Г.Г. Грінченко, Т.Ю. Нагайко]. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – С. 217–233.
19. Історія міст і сіл УРСР. Київська обл. – К., 1971.
20. Колибенко О. Етимологічний словник ойконімів та короткий словник топонімів Переяславщини / О. Колибенко, В. Коцур; [Ред. Стогній І., Коцур А., Демочко В.]. – Переяслав-Хмельницький, 1995. – 57 с.
21. Мельник В. Музей Шевченкового «Заповіту» / В. Мельник // Пам'ять століть. – 2008. – №1–2. – С. 214–219.
22. Набок Л.М. Православні храми Переяславщини: історія, дослідження, сучасність / Л.М. Набок, О.В. Колибенко. – К., 2007.
23. НІЕЗ Переяслав. День зустрічі жителів затоплених сіл [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niez-pereyaslav.com.ua/ua/2012/159-2012-05-10-12-48-41>
24. Письменники Радянської України. Бібліографічний довідник / Уклад О. Петровський. – К.: Рад. письменник, 1966. – 799 с.
25. Сікорський М. І. На землі Переяславській / М. І. Сікорський, Д. Т. Швидкий. – К.: Наукова думка, 1971. – 207 с.
26. Українська літературна енциклопедія. В 5 т. / Редкол.: І. О. Дзевєрін (відп. ред.) та ін. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1995. – 496 с.
27. Українська радянська енциклопедія. / Гол. ред. колеґ. М.П. Бажан (гол. редактор). – К.: Голов. ред. Української радянської енциклопедії, 1962. – 576 с.
28. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. / Т. Шевченко. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 6. – С. 78.
29. Шевченко Тарас. Альбом 1845 року. – К.: Наукова думка, 2000. – 16 арк.
30. Яцюк В. Шевченко малює Переяславщину / В. Яцюк // Пам'ять століть. – 2008. – №1–2. – С. 201–205.

REFERENCES

1. Arkhivni naukovi fondy rukopysiv ta fonozapysiv Instytutu mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnologii im. M.T. Rylskogo NAN Ukrainy (ANFRF IMFE) – F. 14-5. IMFE im. M. T. Rylskogo – Ekspedytsii. – Od. zb. 247. D. Kosaryk. Istoriya sela Andrushy (styslyi, korotky narys). – 24 ark.
2. ANFRF IMFE. – F. 14-3. IMFE im. M.T. Rylskogo. – Zbirnyky. – Od. zb. 257. Chubuk-Podilekyi V. A. Istoryko-krajeznavchi materialy z Perejaslavshyny. 1634–1658 r.r. – 12 ark.
3. Arkhivnyi viddil Perejaslav-Khmelnyskoi rajonnoi derzhavnoi administratsii (AVP-KhRDA). F. 1. Perelik administratyvno-terytorialnyh odynyts po Perejaslav-Khmelnyskomu rajonu ta chyselnist naseleण्या na 1965 r. – Od. zb. 103. Ekonomicheskaya charakteristika rajona na 1965 god. – Ark. 3, 4.
4. AVP-KhRDA. F. 1. – Op. 1. – Spr. 139. – Rish. № 329. – Ark. 210–211.
5. AVP-KhRDA. F. 1. – Op. 1. – Spr. 140. – Rish. № 351. – Ark. 20–21.
6. AVP-KhRDA. F. 1. – Op. 1. – Spr. 161. – Rish. № 88/4. – Ark. 127–129.
7. AVP-KhRDA. F. 1. – Op. 1. – Spr. 161. – Rish. № 88/10. – Ark. 131–133.
8. AVP-KhRDA. F. 1. – Op. 1. – Spr. 173. – Rish. № 4/5. – Ark. 12–21, 219.
9. AVP-KhRDA. F. 1. – Op. 1. – Spr. 216. – Rish. № 238. – Ark. 134–135.
10. Fondy NIEZ «Perejaslav» – Inventarna grupa «Rukopusni dokumenty». – Shyfr «R».
11. Gorbovyi O. Vplyv budivnytstva Kanivskogo vodoshkovysha na Perejaslavshynu: postanovka pytannya / O. Gorbovyi // Perejaslavskiy litopys: Zb. nauk. statei. [Red. kolegiya: Kotsur V.P. (golov. red.) ta in.]. – Perejaslav-Khmelnyskiy, 2011. – Vyp. 2. – S. 150–157.

12. Gorbovyi O. Budivnytstvo Kanivskogo vodoskhovysha: transformatsiya poselenskykh struktur Perejaslavshyny / O. Gorbovyi // Materialy mizhvuzivskoi studentskoi naukovoï konferentsii «Suchasna molodizhna nauka v Ukraini» (m. Perejaslav-Khmelnyskyi, 24 lystopada 2011 r.). – Perejaslav-Khmelnyskyi, 2011. – S. 12–18.
13. Gorbovyi O. Zatopleni sela Perejaslavshyny: zagalna kharakterystyka / O. Gorbovyi // Materialy mizhvuzivskoi studentskoi naukovoï konferentsii «Suchasna molodizhna nauka v Ukraini» (m. Perejaslav-Khmelnyskyi, 21 bereznya 2012 r.). – Perejaslav-Khmelnyskyi, 2012. – S. 11–16.
14. Zapysano Nagaikom T. 20. 10. 2006 p. vid Ivashenko Ganny Fedotivny 1928 r. n.
15. Zapysano Nagaikom T. y 2010 p. vid Mospan Natalii Grygorivny 1928 r. n.
16. Zuber S. Selo Andrushy v arkhivnii spadshyni Dmytra Kosaryka. / S. Zuber. – Rukopys. – 15 S.
17. Zuber S.M. Sterkva Svjatogo Georgiya z sela Andrushy / S.M. Zuber // Khramy Perejaslavshyny: istoriya, tradystii, suchasnist; stan zberezhenja pamjatok. Materialy kruglogo stolu, prysvjachenogo 400-richcyju kozastkoi sterkvy sv. Ioanna Bogoslova s. Ostrijky Bilosterkivskogo rajonu Kyivskoi oblasti, 9 zhovtnja 2006 roku. – Perejaslav-Khmelnyskyi: SPD Karpuk S.V., 2006. – S. 77–83.
18. Zuber S.M. Spilni ta vidminni rysy u vesilnii obrjadovosti ukrainstiv Perejaslavshyny: livoberezhni ta pravoberezhni sela (XX st.) / S.M. Zuber // «Komunikatyvni goryzonty usnoi istorii»: Materialy mizhvuzivskoi naukovoï konferentsii [m. Perejaslav-Khmelnyskyi], 17-18 travnja 2013 r. / [Uporjadnyky: G.G. Grinchenko, T.Ju. Nagaiko]. – Perejaslav-Khmelnyskyi, 2013. – S. 217–233.
19. Istoriya mist i sil URSR. Kyivska obl. – K., 1971.
20. Kolybenko O. Etymologichni slovnyk oikonimiv ta korotkui slovnyk toponimiv Perejaslavshyny / O. Kolybenko, V. Kotsur; [Red. Stognii I., Kotsur V., Demochko V.]. – Perejaslav-Khmelnyskyi, 1995. – 57 c.
21. Melnyk V. Muzei Shevchenkovoho «Zapovitu» / V. Melnyk // Pamyat stolit. – 2008. – № 1–2. – S. 214–219.
22. Nabok L.M. Pravoslavni khramy Perejaslavshyny: istoriya, doslidzhennya, suchasnist / L.M. Nabok, O.V. Kolybenko. – K., 2007.
23. NIEZ «Perejaslav». Den zustrichi zhyteliv zatoplenykh sil [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.niez-pereyaslav.com.ua/ua/2012/159-2012-05-10-12-48-41>
24. Pysmennyky Radyanskoi Ukrainy. Bibliografichni dovidnyk / Uklav O. Petrovskiy. – K.: Rad. Pysmennyk, 1966. – 799 s.
25. Sikorskyi M. I. Na zemli Perejaslavskii / M. I. Sikorskyi, D. T. Shvydkiy. – K.: Naukova dumka, 1971. – 207 c.
26. Ukrainska literaturna entsyklopediya. V 5 t. / Redkol.: I. O. Dzeverin (vidp. red.) ta in. – K.: Ukrainska entsyklopediya im. M. P. Bazhana, 1995. – 496 s.
27. Ukrainska radyanska entsyklopediya / Gol. red. koleg. M. P. Bazhan (gol. redaktor). – K.: Golov. red. Ukrainskoi radyanskoi entsyklopedii, 1962. – 576 s.
28. Shevchenko T. Povne zibrannya tvoriv: U 12 t. / T. Shevchenko. – K.: Naukova dumka, 2003. – T. 6. – S. 78.
29. Shevchenko Taras. Albom 1845 roku. – K.: Naukova dumka, 2000. – 16 ark.
30. Yatsjuk V. Shevchenko malue Pereyaslavshynu / V. Yatsjuk // Pamyat stolit. – № 1–2. – 2008. – S. 201–205.

Ткаченко В., Горбовый А. «История села Андруши (сжатый, краткий очерк)» (из рукописного наследия Дмитрия Косарыка – писателя и литературоведа).

Публикация очерка Дмитрия Косарыка (лит. псевд. Коваленко Дмитрия Михайловича) «История села Андруши (сжатый, краткий очерк)» из Архивных научных фондов рукописей и фонозаписей ИИФЭ им. М.Ф. Рильского – это история села на Переяславщине, которого

уже нет на карте Украины. Речь идёт об одном из сёл Переяслав-Хмельницкого района Киевской области, которое вместе с сёлами Вьюница, Цыбли, Григоровка, Комаровка, Монастырыще, Трахтемиров и другими было затоплено во время создания Каневского водохранилища. Украинский писатель, литературовед и учёный Дмитрий Михайлович Косарик (1904–1992) своим трудом увековечил это село, ведь сегодня исследовать историю и традиционную культуру этого села уже невозможно. Нами подаётся краткий очерк, а расширенный, который также хранится в АНФРФ ИИФЭ им. М.Ф. Рильского, еще нуждается в обработке.

Ключевые слова: Д. Косарык, Т. Шевченко, Андруши, очерк, затопление.

Tkachenko V., Gorbovyi O. The history of Andrushi village (brief, short essay) (from the script heritage of Dmytro Kosaryk – the writer and scholar in literature).

The publication of the essay by Dmytro Kosaryk (the literary pseudonym of Kovalenko Dmytro Myhailovych) «The history of Andrushi village (brief, short essay)» from the Archival scientific funds of manuscripts and phonorecords of IASFE of M.T. Rylsky is the history of the village in Pereyaslavshyna which has already disappeared from the map of Ukraine. It is written about one of the villages of Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi district of Kyiv region, which was flooded with Vjunyshya, Tsybli, Grygorivka Komarivka, Monastyryshe, Trakhtemyriv villages and others during the creation of Kaniv ornamental water. Ukrainian writer, scholar in literature and scientist Dmytro Myhailovych Kosaryk (1904–1992), immortalized this village with his work, because today it is impossible already to explore the history and traditional culture of this village. We give a brief essay and expanded, which is also kept in ASFMP of IASFE of M.T. Rylsky and needs to be adapted.

Keywords: D. Kosaryk, T. Shevchenko, Andrushi, essay, flooding.

Одержано 14.02.2014.